

Kioskikirjallisuuden kehityksestä 1970-luvulla

Tämä artikkeli perustuu Helsingin yliopiston sosiologian laitoksella keväällä 1981 tehtyyn selvitykseen kioskikirjallisuudesta vuoden 1980 lopussa¹. Selvityksen lähtökohtana oli Juhani Niemen teoksessaan *Populaarikirjallisuus Suomessa* (1975) esittämä katsaus kioskikirjallisuuden tilaan vuonna 1972 ja pyrkimyksenä oli koota Niemen tuloksia vastaavat tiedot vuoden 1980 lopulta suomenkielisen kioskikirjallisuuden sisältötyyppien, alkuperäkielen, kustannus- ja painotoiminnan sekä ulkoasun osalta.

Kioski- ja populaarikirjallisuus on vuoden 1980 aineiston osalta määritelty Niemen tavoin (mt., 22) kirjallisuudeksi, joka täyttää seuraavat ehdot:

- 1 ilmestyy säännöllisin väliajoin jonkin sarjanimikkeen alla,
- 2 ilmestyy taskukirjan tai lehden asussa,
- 3 nimikkeen painoksesta vähintään puolet kulkee Rautatiekirjakaupan välitysohjelmaa kautta,
- 4 nimike koostuu kokonaan tai pääosin kaunokirjallisuudesta materiaalista ja
- 5 nimike on hinnaltaan huokea, korkeintaan 15 mk/kpl (Niemellä 5 mk/kpl).

Tutkimuksen kohteeksi tulivat täten sarjatuskukirjat, aikakauslehden

asuiset pienoisoromaanit, viikottain ilmestyvät sanomalehden asuiset novellilukemistot ja novellimateriaalin erikoistuneet aikakauslehdet. Tiedot on koottu Rautakirja Oy:n vuoden 1980 myyntiluettelosta, vuoden lopulla ilmestyneistä näyte-kappaleista sekä kustantajien ilmoittamista painosmääristä.

Juhani Niemen aineisto käsittää 61 kirjasarjaa tai lukemistoa. Vuonna 1980 eri asuissa julkaistua kioskikirjallisuutta oli Suomessa kaupan 53 nimikettä. Luettelo nimikkeistä on tämän artikkelin liitteenä. Vähennys johtuu paljolti siitä, että uuteen aineistoon ei ole otettu mukaan muita seksilehtiä kuin Niemenkin aineistossa esiintynyt *Jallu*, ja muut kuusi Niemellä esiintynyttä seksilehteä ovat lakanneet ilmestymästä (vrt. mt., 88-91). Vuoden 1972 jälkeen aloittaneet uudet seksilehdet on jätetty tarkastelun ulkopuolelle, koska niiden vetovoiman arvioitiin perustuvan enemmän kuvalliseen kuin kirjalliseen aineistoon.

KUSTANNUSTOIMINTA JA PAINOAIKKA

Vuonna 1972 markkinoilla oli 17 kustantajaa, joista kolmen suurimman (Williams, Kolmiokirja, Viihdekirjat) osuus oli noin 60 % markkinoilla myytävistä sarjoista (emt.,

42). Vuoden 1980 kustannustoiminnasta vastasi 13 kustantajaa:

Kustantaja	Sarjanimikkeitä	
	n	%
Kirjapaino Oy Kanta/Kolmiokirja	15	28
Wennerbergs Förlags Ab	13	24
Kustannus Oy Semic	7	13
Vaasa Oy	4	7
Lehtimiehet Oy	3	6
Kustannusosakeyhtiö Otava	3	6
Nykylehdet Oy	2	4
Kustannusliike Suosikkilehdet Oy	1	2
Lukemisto Urkki Lektor Ab	1	2
Harlekin kirjat	1	2
Kauppiaitten Kustannus Oy	1	2
Viihdeviikarit Oy	1	2
Lukijapalvelu Oy	1	2
Yhteensä	53	100%

Kolmen suurimman osuus julkaistuista sarjoista oli vuonna 1980 siis 65 %, mikä osoittaa lievää keskittymistä ainakin sarjanimikkeiden osalta. Huomiota kiinnittää myös ruotsalaisen kustantamon Wennerbergs Förlagsin suuri osuus. Se kustansi neljänneksen julkaistuista sarjoista.

Niemen aineistoon kuuluneet kioskisarjat on kaikki painettu Suomessa. Uudesta aineistosta 14 nimikettä on painettu Ruotsissa tai Norjassa². Nämä ovat kaikki taskukirjasarjoja. Koko aineistosta ulkomailla painettujen osuus on 26 % ja taskukirjasarjoista 50 %. taskukirjojen toisaalta ja pienoisoromaanisarjojen ja novellilukemistojen toisaalta välinen ero - jälkimmäiset on kaikki painettu Suomessa.

Kustannustoiminnalle on yhä tyypillistä kioskikirjallisuuteen erikoistuneiden kustantamojen hallitseva asema markkinoilla (vrt. emt., 42). Arvokirjallisuuden kustantajista mukana on vain Otava ja senkin osuus julkaistuista sarjoista on vähäinen, 6 %. Vuonna 1980 Otava julkaisi taskukirjasar-

joja *Louis L'Amour*, *Morgan Kane* ja *Dard*.

SISÄLTÖTYYPPIEN MUUTOS

Sisältötyyppien kehitystä on mahdollisuus tarkastella sekä nimikkeiden lukumäärän että painosmäärien perusteella. Taulukossa 1 esitetään sarjanimikkeiden lukumäärät vuosina 1972 ja 1980 eri sisältötyyppien osalta. Seksi on jätetty kokonaan pois sisältötyyppitarkastelusta.

Taulukko 1. Kioskikirjallisuuden sisältötyypit prosentteina sarjanimikkeistä 1972 ja 1980.

Sisältötyyppi	Sarjanimikkeitä	
	1972	1980
	%	%
romanttinen rakkaus	26	33
realistinen rakkaus	12	7
romanttinen jännitys	31	35
realistinen jännitys	31	25
Yhteensä	100%	100%
	(N=54)	(N=52)

Sisällön erotteluperusteena on toisaalta jako rakkauteen ja jännitykseen sekä toisaalta jako romanttiseen ja realistiseen kerrontaan. Niemi kuvaa jälkimmäistä erottelua seuraavasti (emt., 53): "Niillä tarkoitetaan arvomaailmaa, joka romanttisessa viihteessä on ankkuroitunut tiukasti perinteeseen, laajassa mielessä historialliseen aikaan, realistisessa taas hakeudutaan nykymaailman esineistyneeseen todellisuuteen ja sosiaaliseen juurettomuuteen". Kioskiviihteen osalta Niemi puhuisi realismin sijasta mieluummin näennäisrealismista.

Niemi esittää (emt., 53) kioskikirjallisuuden luokittelemiseksi seuraavan nelikentän:

		romanttinen	realistinen
SISÄLTÖ	rakkaus	Nyyrikin novellit, lääkärisarjat ym.	seksi- ja tosi- kertomukset
	jännitys	Villin lännen ta- rinat, sotakuvaukset	nykyaikainen rikosromaani

Romanttinen rakkaus käsittää tunteelliset, idylliset rakkauskertomukset niin taskukirjan, pienoisromaanilehden kuin viikottain ilmestyvän novellilukemistonkin asussa. Ns. tosikertomukset, kertomukset arkisesta rakkaudesta, kuuluvat realistisen rakkauden piiriin. Romanttinen jännitys käsittää villin lännen sarjat ja sotakuvaukset, realistinen jännitys puolestaan modernit rikoskertomukset (vrt. emt., 51-54). Taulukosta havaitaan, että sekä realistisen jännityksen että realistisen rakkauden osuus julkaisuista sarjanimikkeistä on vähentynyt romantiikan osuuden vastaavasti lisääntyttyä. Näyttäisi siis siltä, että kioskikirjallisuuden osalla olisi tapahtunut lievää sisällön arvomaailman siirtymistä väkivallasta ja esineellistymisestä kohti ihmisen tunne-elämän painottamista. Päätelmään on kuitenkin syytä suhtautua varauksin, koska pelkkiin sarjanimikkeiden määrään

nojautuminen tuskin antaa luotettavaa kuvaa kehityksestä.

Vertailukelpoisen painosmääriin perustuvan sisältötyyppijakauman saa vain taskukirjojen ja pienoisromaanilehtien osalta (vrt. emt., 52). Näiden sisältötyypin kehitys esitetään taulukossa 2. Painosmäärissä on mukana vain yksi painos kustakin sarjasta.

Näyttää siltä, että taskukirjojen ja romaanilehtien kertapainoksiin perustuvassa tarkastelussa romanttisen rakkauden osuus olisi jopa laskenut villin lännen tarinoiden osuuden vastaavasti kohottua. Tämän mukaan ei siis voitaisi puhua minikäänlaisesta romanttisen rakkauden aallosta kioskiviihteessä. Kertapainoksiin pohjaavat luvut voivat kuitenkin olla harhaanjohtavia, koska ilmestymiskertojen määrä vaihtelee sarjoittain suuresti, esimerkiksi rikossarja *Daxd* ilmestyi vuonna 1980 vain kahdesti kun

Taulukko 2. Taskukirjojen ja romaanilehtien sisältöryhmien prosenttiosuudet julkaisujen painosmääristä vuosina 1972 ja 1980. (Mukana yksi julkaisu kustakin sarjasta)

Sisällön laji	Taskukirjat ja romaanilehdet		
	1972	1980	1980
	%	%	kappaletta
romanttinen rakkaus	40	37	200 050
rikos ja sota	31	31	171 800
villi länsi	29	32	173 100
Yhteensä	100%	100%	544 950 kpl

romantiikkasarjasta *Harlekiini* ilmestyi peräti noin 70 erillistä numeroa.

Vuoden kokonaispainosmääriin perustuva jakauma voidaan esittää vain vuoden 1980 osalta. Taulukossa 3 esitetään taskukirja- ja romanilehtijakauman lisäksi koko aineiston jakautuminen sisältöryhmittäin.

Taulukko 3. Kioskikirjallisuuden sisältöryhmät prosentteina kokonaispainosmääristä vuonna 1980.

Sisällön laji	Taskukirjat ja	Koko
	romaanilehdet	aineisto
	%	%
romanttinen rakkaus	53	48
realistinen rakkaus	-	26
rikos ja sota	27	15
villi länsi	20	11
Yhteensä	100%	100%
	(N= 6 700 000)	(N= 12 000 000)

Kertapainoksiin perustuvassa tarkastelussa taskukirjojen ja romanilehtien osalta sisältöryhmien osuudet olivat - tosikertomukset pois lukien - lähes yhtä suuret. Vuoden kokonaispainokset ovat romanttisen rakkausviihteen sarjojen

osalta huomattavasti suuremmat kuin jännityksen ja seikkailun.

Koko aineiston vuosipainoksesta romantiikka kattaa myös selvästi suurimman osuuden. Jännityksen osuus putoaa sen sijaan huomattavasti, kun neljä aineistossa mukana ollutta tosikertomuslukemistoa edustaa peräti neljäsosaa vuosipainoksesta.

KIOSKIKIRJALLISUUDEN ALKUPERÄISKIELI

Alkuperäiskieltä tarkastellessaan Niemi käsittelee erikseen taskukirja- ja pienoisromaanisarjoja ja novelleja (emt., 45).

Hänellä on tuloksissaan mukana kaksi numeroa lähes kaikista 45 taskukirja- ja pienoisromaanisarjasta, samoin kaksi numeroa novellilukemistoista *Bonnie* ja *Minnun tarinani*, joitten alkuperäkieltä ei tunneta. Vuoden 1980 aineistossa on mukana yksi numero kustakin sarjasta.

Tiedot kioskikirjallisuuden sarjanimikkeiden alkuperäkielestä vuosina 1972 ja 1980 on koottu taulukkoon 4.

Taulukko 4. Suomessa julkaistujen kioskikirjallisuussarjojen alkuperäiskieli vuosina 1972 ja 1980.

Alkuperäiskieli	taskukirja- ja pienoisromaanisarjat		novellilukemistot	
	1972	1980	1972	1980
	%	%	%	%
englanti	70	49	28	-
saksa	6	11	-	-
ranska	-	2	-	-
suomi	4	20	55	100
muut pohjoismaiset kielet	9	16	-	-
tuntematon	11	2	17	-
Yhteensä	100%	100%	100%	100%
	(N=81)	(N=45)	(N=18)	(N=8)

Huomattavin muutos on alkuperäisten suomenkielisten sarjojen osuuden kasvu 4:stä 20 prosenttiin. Kasvu aiheutuu paljolti siitä, että Niemen tuntemattomien luokkaan sijoittamat romanttiseen rakkauteen kuuluvat *Kultasarja*, *Linnasarja*, *Palmusarja* ja *Lääkärisarja* kirjoitetaan kustantajan ilmoituksen mukaan Suomessa. Jos nämä lasketaan suomenkielisiksi myös Niemen aineistossa, jää todelliseksi lisäykseksi noin 7 prosenttiyksikköä. Myös muiden pohjoismaisten kielten osuus on lisääntynyt ja englanninkielisiä alkuperäisteoksia on enää noin puolet kaikista tasku- ja pienoisoromaanisarjoista. On huomattava, että pohjoismaisilta kieliltä ja myös saksasta käännetty sarjat voivat kuitenkin olla alkuperältään englanninkielisiä.

Ilmeisesti seksilehtien poistamisen takia uudessa aineistossa ei ole mukana alkuperältään muita kuin suomenkielisiä novellilukemistoja. Sellaiset suomalaiset sanomalehden asuiset novellilukemistot kuin *Sirpale* ja *Sininen Nyyrikki* ovat lakanneet ilmestymästä.

Vuoden 1980 aineistosta on syytä lisäksi mainita, että taskukirjasarjat ja pienikokoisen aikakauslehden asuiset romaanilehdet poikkeavat alkuperämaan osalta huomattavasti toisistaan. Taskukirjasarjat (kaikkiaan 28) ovat *Hidalgo* luuunottamatta kaikki vieraisiin aiheisiin perustuvia käännöksiä. Pienoisromaanilehdistä (kaikkiaan 17) on sen sijaan puolet kotimaisia tai Suomeen sovitettuja. Suomalaisuusasteen määrittäminen on romaanilehtien osalta usein vaikeaa, koska toisaalta käännökset voivat olla melko vapaita ja toisaalta kotimaisiksi mainitut teokset voivat perustua aiheeltaan johonkin vieraskieliseen vasti-

neeseen. Tässäkin tarvittaisiin lisäselvitystä sisällön osalta.

Taskukirjasarjat ja pienoisoromaanisarjat poikkeavat toisistaan myös sisältötyypiltään. Jännityksen osuus edellisistä on 75 % ja jälkimmäisistä 59 %. Varsinkin suomalaisiksi ilmoitetut romaanilehdet kuuluvat sisältötyypiltään useimmiten romanttiseen rakkauteen. Suomalaista jännitystä edustavat lännensarja *Finnwest*, saksalaiseen tekstiin pohjaava *Jerry Cotton* sekä Pekka Lipposen suvunjatke *Pekka Lipponen Jr.* (*Jerry Cotton* käännettään tosin taas tänä vuonna 1960-luvun alun tapaan suoraan saksalaisesta alkuperäistekstistä).

On siis olemassa selviä viitteitä siitä, että kovaksikeitetyimmät dekarit ja agenttitarinat löytyvät ulkomaisista taskukirjasarjoista. Suomalaiset pienoisoromaanilehdet ovat usein romanttisia rakkauskerromuksia ja suomalainen realistinen jännitys on huumorilla pehmenettyä ja lisäksi perinteinen jännityssankari, Pekka Lipponen, usein ajautuu kansainvälisiin seikkailuihin eikä ole niitä ehdoin tahoin hakemassa.

TIIVIIKSI LOPUKSI

Sarjanimikkeiden lukumäärän mukaan saadaan viitteitä siitä, että kotimaisuuden osuus julkaistusta kioskirjallisuudesta olisi lisääntynyt 1970-luvun kuluessa. Suomalaisuuden osuuden lisääntyminen selittyy paljolti erilaisella määrittelyllä - kuitenkin sarjanimikkeiden osalla on tapahtunut myös todellista viihdekirjallisuuden kotimaistumista. Juhani Niemen aineistosta on jo selvästi havaittavissa suomalaisuuden ja romantiikan yhteys varsinkin rakkauskerromuksissa: "Suomalaisesta rakkausnovellista löytää siis selvästi kansallisia piirteitä. Ehkäpä juuri niiden ansiosta se on pitkään

säilyttänyt vakiintuneen lukijakuntansa..."(emt., 79). Koko aineistosta vuonna 1980 romanttisen rakkauden osuus on lähes puolet vuosipainoksesta, kotimaisesta kioski- ja viihdekirjallisuudesta, kotimaisesta kioski- ja viihdekirjallisuudesta romanttiseen rakkauteen kuuluu puolet nimikkeistä, joten näyttää siltä, että se on yhä suomalaisen kioski- ja viihdekirjallisuuden ominta aluetta.

Lopuksi on vielä syytä todeta, ettei luotettavia tietoja kioski- ja viihdekirjallisuuden kehityksestä voi saada pelkästään sarjanimikkeiden lukumäärien tai kertapainosten perusteella. Tueksi tarvitaan täydellisiä paino- ja levikkilukuja sekä systemaattista sisällön erittelyä.

Laredo	Lukijapalvelu	englanti
Lassiter	Nykylehdet	englanti
Louis L'Amour	Otava	englanti
Montana	Wennerberg	englanti
Morgan Kane	Otava	norja
Science Fiction	Nykylehdet	englanti
Sexy Western	Semic	ruotsi
Sheriffi	Wennerberg	englanti
Walt Slade	"-	englanti

-realistinen jännitys (10)

Alfred Hitchcockin	valitut jännärit	Viihdeviikarit	englanti
Chase	Dard	Vaasa	ruotsi
Dard	Dekkari	Otava	ranska
Hank Jason		Kauppiaitten	ruotsi
Larry Kent		Kustannus	englanti
Manhattan		Wennerberg	"-
Nick Carter		"-	"-
Surmaaja		Vaasa	"-
Voitto		Wennerberg	"-
		"-	"-

II PIENISROMAANISARJAT, JOTKA ILMESTYVÄT PIENIKOKOISEN AIKAKAUSLEHDEN ASUSSA (17)

-romanttinen rakkaus (7)

Kartanosarja	Semic	saksa
Kultasarja	Kolmiokirja	suomi
Lapsikohtalo	Semic	saksa
Linnasarja	Kolmiokirja	suomi
Lääkärisarja	"-	"-
Sydänsarja	Semic	saksa
Tohtori Frank	Kolmiokirja	suomi

-romanttinen jännitys (6)

Colorado	Semic	englanti
Colt	"-	"-
El Zorro	Suosikkilehdet	-
Finnwest	Kolmiokirja	suomi
Lännensarja	Semic	englanti
Villi Länsi	Lehtimiehet	saksa

-realistinen jännitys (4)

Cliff Corner	Lehtimiehet	saksa
Cottonsarja	Kolmiokirja	suomi
Jerry Cotton	"-	"-
Pekka Lipponen Jr.	"-	"-

III NOVELLILUKEMISTOT, JOTKA ILMESTYVÄT AIKAKAUSLEHDEN TAPAAN JA ASUSSA (6)

-romanttinen rakkaus (1)		
Palmusarja	Kolmiokirja	suomi
-realistinen rakkaus (4)		
Elämä	Kolmiokirja	suomi
Regina	"-	"-
Tarina	"-	"-
Novelli	"-	"-

-seksi (1)

Jallu	Lehtimiehet	suomi
-------	-------------	-------

IV NOVELLILUKEMISTOT, JOTKA ILMESTYVÄT VIIKOTTAIN SANOMALEHTIASUISENA (2)

-romanttinen rakkaus (2)		
Nyyrikki	Kolmiokirja	suomi
Perjantai	"-	"-

Lähde

NIEMI, Juhani. *Populaarikirjallisuus Suomessa*. Porvoo, WSOY, 1975.

Viitteet

¹Tutkimusharjoituskurssilla selvityksen teki ryhmä, johon kuuluivat opiskelijat Sirpa Mäkilaine, Seppo Sannikka ja Heikki Sariola.

²Peräti kymmenen sarjaa painetaan Etelä-Ruotsin länsirannikolla, Kungsbackassa. Muita painopaikkoja ovat Falun ja Trondheim.

LIITE

Vuonna 1980 oli Suomessa tarjolla eri asuissa julkaistua kioski- ja viihdekirjallisuutta seuraavat 53 nimikettä:

	kustantaja	alkuperäis- kieli
I TASKUKIRJASARJAT (28)		
-romanttinen rakkaus (7)		
Amor/Lääkäriromaani	Wennerberg	englanti
Amoriini	"-	ruotsi
Columbine	"-	englanti
Femina	Vaasa Oy	ruotsi
Harlekiini	Harlekin kirj.	englanti
Lemmikki	Wennerberg	englanti
Ruususarja	Vaasa	ruotsi

-romanttinen jännitys (11)

Bill ja Ben	Wennerberg	englanti
Hidalgo	Luk. Urkki Lek.	suomi